

УДК 316.3:330

Калініченко О.О.

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОСНОВНИХ ПАРАМЕТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проаналізовано прогнозування та розвиток основних параметрів соціальної сфери України. Визначено чинники та проблематику основних параметрів соціальної сфери. Зосереджена увага на основних принципах прогнозування, що характерні для соціальної сфери.

Ключові слова: розвиток соціальної сфери, планування, моделювання, прогнозування, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Перехід до ринкових відносин призвів до важливих змін в підходах і методах обґрунтування перспектив розвитку соціальної сфери. Вдосконалення планування та прогнозування показників соціальної сфери посилює їх вплив на підвищення ефективності виробництва та якості робіт. Значну увагу пошуку нових підходів до теоретичних та практичних аспектів планування та прогнозування соціального розвитку науковці приділяли ще в 60-70-х роках минулого століття. В сучасних умовах актуальною є проблема планування та моделювання траєкторій розвитку соціальної сфери та всіх соціальних процесів і явищ. Навіть в умовах ринкової економіки планування розвитку соціальної сфери відіграє важливу роль. Планування в соціальній сфері слід розглядати як єдність пізнавальної та суспільно перетворюючої форми управління.

Таким чином, економіка сьогодення вимагає максимального розширення фронту прогнозування, подальшого удосконалення методології і методики розробки прогнозів. Чим вищий рівень прогнозування розвитку основних

параметрів соціальної сфери, тим ефективніше є планування і керування цими процесами в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення основ передбачення та його теоретичну сутність розкриває велика кількість науковців, у розвинутих країнах широко розвивають дану проблематику І. В. Бестужев, О. В. Лозова, Г. В. Присенко, Є. І. Равікович, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, О. Г. Льовкіна, Ю.Ф. Кравченко та ін., більшість з яких стверджують, що це є процес із накопичення та аналізу інформації та подальшого розроблення наукових прогнозів. Ця тематика також широко досліджується в економічній сфері такими науковцями, як С. В. Мочерний, А. М. Стельмашук, О. Ю. Древал, В. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярчук, І. Ю. Тур, Г.М. Шведова, С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. О. Стеценко, Б. Є. Грабовецкий, кожен з яких подає категорії прогнозування з огляду на економічну сутність об'єктів процесів прогностики, при цьому особливості впливу маркетингової складової в більшості випадків залишаються не повністю відображені.

Формування цілей статті. Метою статті є узагальнення теоретичних, методичних та практичних аспектів прогнозування соціального розвитку як інструменту соціалізації бюджету країни та адаптації класичних методів прогнозування до реалій сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціальної сфери неможливий без передбачення майбутнього, без прогнозування перспектив розвитку. Економічні прогнози необхідні для визначення шляхів розвитку суспільства й економічного потенціалу, що забезпечують його досягнення для виявлення найбільш імовірних і економічно ефективних варіантів довгострокових, середньострокових та поточних планів обґрунтування основних напрямків економічної політики, передбачення наслідків прийнятих рішень і здійснюваних у даний момент заходів. В сучасних економічних умовах прогнозування стає одним із вирішальних наукових факторів формування

стратегії і тактики розвитку основних параметрів соціальної сфери так і суспільного розвитку зокрема.

Проблематика прогнозування розвитку основних параметрів соціальної сфери в наш час обумовлена рядом чинників:

- ускладнились процеси розвитку суспільного життя в умовах НТР;
- значно розширились обсяг і масштаби прогностичної діяльності, кількісна і якісна багатомірність об'єктів прогнозування;
- зросла соціальна, економічна, екологічна, інформаційна цінність прогнозів [2].

Для розуміння прогнозу розвитку соціальної сфери постає необхідність побудови комплексу теоретичних основ наукового передбачення, що проявляється в трьох взаємозв'язаних та взаємодоповнювальних формах, які залежать від ступеня визначеності та достовірності, це – гіпотеза (загальнонаукове передбачення), прогноз, план (рис. 1).

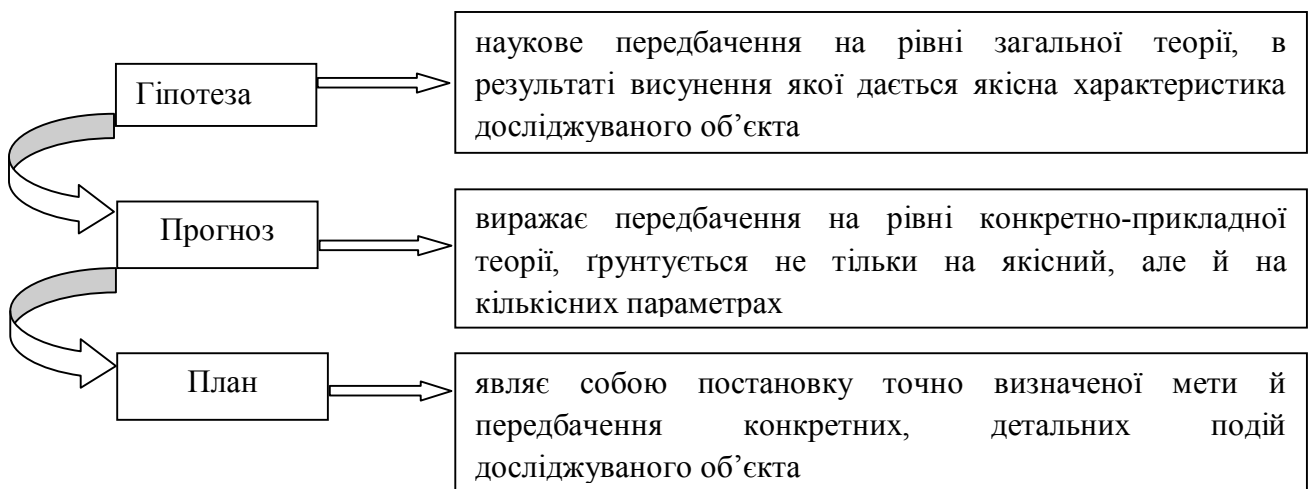

Рис. 1 Форми наукового передбачення

Виходячи з представленої схеми (рис.1), можна зробити висновок, що гіпотеза є початковим етапом передбачення, без неї неможливо уявити наступні два етапи, на її основі створюється прогноз, який є основним інструментом розробки планів та їх реалізація.

Між прогнозуванням і плануванням існують досить вагомі відмінності. Прогноз – це завжди альтернативи, а план – це однозначне рішення, навіть тоді,

коли розробляється на альтернативній основі.

Прогноз заснований на методах передбачення, очікування, допущення, а планування – використовує макроекономічні методи моделювання та макрорахунків.

У соціальній сфері існують економічні процеси, які не підлягають плануванню, і є лише елементами прогнозування: демографічні процеси, статевовікова структура населення, рівень соціального розвитку тощо.

Отже, прогнозування – це наукове, обґрунтоване системою встановлених причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей виявлення стану та вірогідних шляхів розвитку явищ та процесів [3].

Прогнозування соціально-економічних процесів – це наукова дисципліна, яка вивчає розроблення прогнозів розвитку національної економіки та соціальної сфери в майбутньому, ґрунтується на науковому пізнанні соціально-економічних явищ і використанні всієї сукупності методів, засобів і можливостей прогностики [4].

У сучасному світі прогнозування явищ та процесів, передбачення соціального розвитку суспільства набуває характеру глобальної проблеми.

В основі соціально-економічного прогнозування зазвичай лежить припущення про те, що майбутній стан економіки значною мірою зумовлюється її минулим і теперішнім станами. Вони пов'язані об'єктивними економічними законами, які за наявності певних умов діють не тільки у минулому чи сьогодні, але і в майбутньому. Через свою суть економічні закони гарантують стійкість, повторюваність процесів і явищ, що протікають у сфері матеріального виробництва, і здійснюють транспортування минулого в сьогодні, а з сьогодні – в майбутнє. Таким чином, знання якісних і кількісних характеристик об'єктивних економічних законів в умовах повноти і надійності інформації створює основу детермінованості майбутнього стану економіки [1].

Але разом з тим майбутнє завжди несе в собі елементи невизначеності. Пов'язано це з тим, що завжди існують варіанти можливого розвитку

соціально-економічної системи, оскільки дія одних законів тісно пов'язана з дією інших.

Отже, виходячи з імовірного підходу, завдання прогнозування полягає в обмеженні невизначеності майбутнього і детальному описові сфери, в межах якої можливий пошук найбільш оптимальних та ефективних управлінських рішень.

Зосереджуючи увагу на основних принципах прогнозування, що характерні для соціальної сфери:

1. Принцип наукової обґрунтованості, який передбачає, що прогнозування:

– базується на системних знаннях про закономірності розвитку досліджуваного об'єкта;

– враховує реалії економічного, політичного й соціального та інших сфер життя країни, вітчизняний і світовий досвід;

– використовує систему нових методик і методів.

2. Принцип системності й цілісності, за допомогою якого об'єкт прогнозування розглядають, з одного боку, як єдиний об'єкт, а з іншого – як сукупність самостійних напрямків (блоків) прогнозування.

3. Принцип адекватності, який використовують як теоретичну модель, що має досить точно й повно відображати реальні процеси сьогодення.

4. Принцип багатоваріантності (альтернативності), який передбачає розроблення не одного, а декількох (як мінімум трьох) варіантів майбутнього розвитку об'єкта, тобто прогноз має кілька сценаріїв.

5. Принцип ефективності, який полягає у визначенні вартості аналітичної підготовки прогнозу і його результативності, рівноваги застосування й ефективності, якості й своєчасності. Прогноз має бути точним, повним, реальним.

Наведені принципи є актуальними для прогнозування в соціальній сфері вони є аспектами, що пронизують та об'єднують усі суспільствознавчі види прогнозування. Але надалі кожен із видів має певні розбіжності та відмінності з

іншими залежно від багатьох факторів, у тому числі об'єктів та суб'єктів дослідження майбутнього. Ми звернули більшу увагу на ті види наукового прогнозування, що є актуальними в системі економічних категорій, у цьому руслі постає необхідність деталізації за класифікаційними ознаками. Деякі з видів потребують деталізації.

Необхідно зауважити, що незалежно від виду прогнозування можливим є ускладнення цього процесу, це спостерігається в періоди переходу соціально-економічних систем із одного якісного стану в інший, коли загострюються всі суспільні відносини, що різко продукує невизначеність подальшого розвитку майбутнього. У цих умовах об'єкт прогнозування стає вразливим і будь-яка, навіть слабка випадкова зміна якого-небудь фактора та його вплив може стати вирішальним для подальшого процесу росту. Саме тому постає необхідність створення прогнозів на принципах надійності та достовірності, навіть на найближчу перспективу, що в такі перехідні періоди, як свідчить досвід економічного прогнозування, виявляється надзвичайно складно. Водночас зазначимо, що саме з цієї причини тепер широко використовується такий підхід до прогнозування, як розроблення багатьох варіантних прогнозів. При цьому розробники прогнозу будують не один, а декілька (найчастіше три) сценарії можливого розвитку ситуації, які умовно називають «песимістичний», «оптимістичний» і «найбільш ймовірний», який знаходиться між двома першими [5]:

- песимістичний – відображає нижню межу можливого розвитку майбутнього (при домінуванні негативних факторів розвитку);
- оптимістичний – показує можливу верхню межу розвитку національної економіки (при домінуванні позитивних факторів);
- нормальний (найбільш ймовірний, оптимально-реалістичний) – окреслює найбільш ймовірну траєкторію майбутнього розвитку.

У той самий час виокремлення сценаріїв розвитку подій та навіть розрахунок ймовірності їхнього настання не є гарантом ефективного використання результатів прогнозування та розвитку подій у тому руслі, яке є

найвигіднішим. Причин цього багато, але найголовніше – це синергетичне поєднання всіх можливих факторів впливу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища.

Висновки. Отже, з кожним роком вчені проводять різні дослідження, які покращують основні параметри соціальної сфери. Прогнозування соціальної сфери повинно носити системний характер. Необхідність системного підходу в прогнозуванні витікає з особливостей розвитку науки і техніки, народного господарства в період науково-технічної революції. Тому подальший розвиток основних параметрів соціальної сфери має бути направлений не лише на зростання обсягу, розширення асортименту, підвищення якості, а й на збільшення показників розвитку цієї сфери.

Список використаної літератури

1. Геєць В.М. Суспільство, держава економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць. – К.: НАН України, Інститут економіки та прогнозування, НАН України. – 2009. – 864 с.
2. Геєць В.М. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В.М. Геєць // Економіка України. – 2010. – №3. – С. 4-20.
3. Куценко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. – 656 с.
4. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): [монографія] / В.І. Куценко; за наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України. Б.М. Данилишина.; РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 818 с.
5. Соціогуманітарний простір і розвиток продуктивних сил України: методологічні аспекти визначення взаємодії: [монографія] / наук. ред. М.А. Хвесик; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2009. – 92 с.

**КАЛИНИЧЕНКО. Е. А. ПРОГНОЗИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ
ОСНОВНЫХ ПАРАМЕТРОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

В статье проанализировано прогнозирование и развитие основных параметров социальной сферы Украины. Определено факторы и проблематику основных параметров социальной сферы. Сосредоточенное внимание на основных принципах прогнозирования, что характерные для социальной сферы.

Ключевые слова: развитие социальной сферы, планирования, моделирования, прогнозирования, перспективы развития.

**KALINICHENKO E. A. PROGNOSTICATION AND DEVELOPMENT
OF BASIC PARAMETERS OF SOCIAL SPHERE OF UKRAINE IS IN
MODERN TERMS**

In article prognostication and development of basic parameters of social sphere of Ukraine is analysed in the article. Certainly factors and problematiku of basic parameters of social sphere. Rapt attention is on basic principles of prognostication, that characteristic for a social sphere.

Keywords: development of social sphere, planning, design, prognostication, prospect of development.